

Модернізація позашкільної освіти України: орієнтир на Болонський процес

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ,

доктор педагогічних наук, директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОНмолодьспорту України

На початку третього тисячоліття розвиток України визначається у загальному контексті європейської інтеграції з орієнтацією на фундаментальні цінності західної культури: парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізацію, свободу пересування, свободу отримання освіти будь-якого рівня тощо, які є невід'ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, яка значною мірою зумовлюється процесами глобалізації та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації і самореалізації. Пріоритетними у навчанні сьогодні є передові технології: соціальні мережі, онлайн-навчання (доступ до Інтернету), планшети, смартфони (доступ до інформації), вільні освітні ресурси (відеозаняття, мультимедійні презентації).

Зазначені процеси диктують насамперед необхідність визначення, гармонізації та затвердження нормативно-правового забезпечення в галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. У документах ЮНЕСКО коротко сформульовані завдання освіти XXI ст.:

- сприяння розширенню доступу до базової освіти та ліквідації неписьменності;
- розвиток екологічної та превентивної, неперервної, професійно-технічної та вищої освіти;

– сприяння проведенню аналізу та оцінювання національних освітніх систем, розробленню політики та здійсненню реформ у галузі освіти з метою поліпшення її якості й адаптації до потреб суспільства;

- підготовка освітянських кадрів;
- сприяння визнанню еквівалентності навчальних курсів, свідоцтв і дипломів у сфері освіти.

У зв'язку зі вступом 19 травня 2005 р. України до Болонського процесу вітчизняна освіта розвивається з урахуванням його вимог і рекомендацій. Це створює широке поле діяльності для педагогів-науковців, педагогів-новаторів України, оскільки зазначений інтеграційний процес у галузі освіти має забезпечуватися з теоретичного і практичного поглядів. До людини в XXI ст. будуть висунуті нові функціональні вимоги. Працівник повинен виконувати розвивальні виробничі функції, володіти здібностями й уміннями проектувати, приймати рішення і творчо ставитися до роботи. Викладене вище дає підставу стверджувати – вивчення освіти під кутом зору інтенсифікації Болонського процесу є актуальним і зумовлене нагальними потребами часу.

Отже, система освіти XXI ст. має випускати фахівців, які повинні бути готовими працювати не лише у своїй країні, а й за її межами. Постало питання щодо наближення рівнів освіти в різних державах, створення загальноєвропейської системи освіти з порівняльними національними переліками напрямів підготовки, близькими термінами навчання та високою якістю підготовки фахівців.

Протягом останніх років з'являються праці з педагогіки, які стосуються лише однієї зі складових Болонського процесу – запровадження модульно-рейтингової і кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищу освіту України (О.О. Безносок, Л.І. Костельна, Н.І. Шиян, Т.Д. Мишковська, В.О. Зінкевичус, Л.М. Романишина,

І.М. Романюк та ін.). Навчально-методична література (В.П. Андрущенко, В.Г. Кремень, Р.М. Вернидуб, А.П. Кудін, В.С. Журавський, М.З. Згуровський, М.Ф. Степко, Б.В. Клименко, Л.Л. Товажнянський, С.М. Гончаров, Д.В. Табачник, І.В. Мороз, О.Г. Ярошенко), окремі статті і виступи науковців (А.А. Сбруєвої, А.В. Підаєва, В.Г. Передерія та ін.) містять детальну інформацію про основні етапи та завдання Болонського процесу, але все ще немає системних досліджень важливих тенденцій розвитку європейської освіти, одним із проявів яких є, наприклад, управління вищим навчальним закладом у контексті створення єдиного європейського освітнього простору.

Актуальні питання розвитку вищої освіти продовжують розробляти вітчизняні та зарубіжні науковці. Наприклад, у вересні 2011 р. відбувся Форум міністрів освіти європейських країн «Школа XXI століття: Київські ініціативи», на якому були окреслені основні напрями євроінтеграції освіти: *перший напрям* – найвища освіта – це дошкільна освіта, і основа освіти – в дошкільлі; *другий напрям* – історія без розмежувальних ліній; *третій напрям* – толерантність; *четвертий напрям* – мовна освіта; *п'ятий напрям* – інформаційно-комунікаційні технології; *шостий напрям* – міжнародні партнерські зв'язки; *сьомий напрям* – підготовка вчителя, керівника гуртка, методиста.

Останні інновації та події в контексті Болонського процесу розглядаються на сторінках західноєвропейських видань. Серед них такі, як: «The Bologna Declaration on the European space for higher education: an explanation»; «The Lifelong Learning Programme 2007–2013 – Glossary»; «What is the Bologna Process? (The Bologna Process is a European reform process aiming at establishing a European Higher Education Area by 2010)»; «Реализация Болонского процесса в странах Tempus (2009/2010)»; «Bologna Process seminars (2010)».

Нині у Болонському процесі беруть участь 47 країн: Албанія, Андорра, Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Греція, Ватикан, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Ліхтенштейн, Литва, Люксембург, Мальта, Молдова, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Російська

Федерація, Сербія, Чорногорія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Македонія, Туреччина, Україна, Велика Британія, Казахстан. Їх представники входять до Робочої групи з реалізації Болонського процесу [2].

Варто наголосити, що орієнтація на Болонський процес не має призводити до надмірної перебудови національної системи освіти. У контексті реалізації вимог Болонського процесу необхідно зважати на значущість багатовікових глибинних традицій і напрацювань у власній освітній системі, зокрема в сфері фундаментальної природничої та інженерної освіти. Тому ми маємо реагувати на нові виклики, не тільки переносячи на наш ґрунт досвід інших держав, але й пропонуючи європейській спільноті свої досягнення, пропозиції, своє розуміння проблем.

Виконання вимог Болонського процесу потребує модернізації всієї системи освіти. І визначальна місія в цьому належить позашкільній освіті, яка здійснюється в Україні в позашкільних навчальних закладах. Саме заклади позашкільної освіти відіграють провідну роль у формуванні і розвитку особистості, здатної до активної адаптації в суспільстві й самостійного життєвого вибору. Особливістю закладів позашкільної освіти є їх професіоналізм у вихованні багатогранної особистості кожного учня, конкурентоспроможної молоді (див. рис. 1).

Позашкільним навчальним закладам, орієнтованим на Болонський процес, необхідно зосередити увагу на питаннях, пов'язаних з теоретичними рішеннями, які мають практичну перспективу [1]:

- спрямування навчального процесу від пасивного засвоєння знань до активного пошуку з використанням новітніх інформаційних технологій;
- забезпечення переходу від освіти фіксованої до освіти випереджувальної;
- створення індивідуального маршруту навчання особистості;
- неперервності освіти;
- мобільності програмного забезпечення навчально-виховного процесу в позашкільних закладах освіти з огляду на «модні» профілі навчання;
- організації в позашкільному навчальному закладі особливого різновікового, наскрізного освітнього процесу;

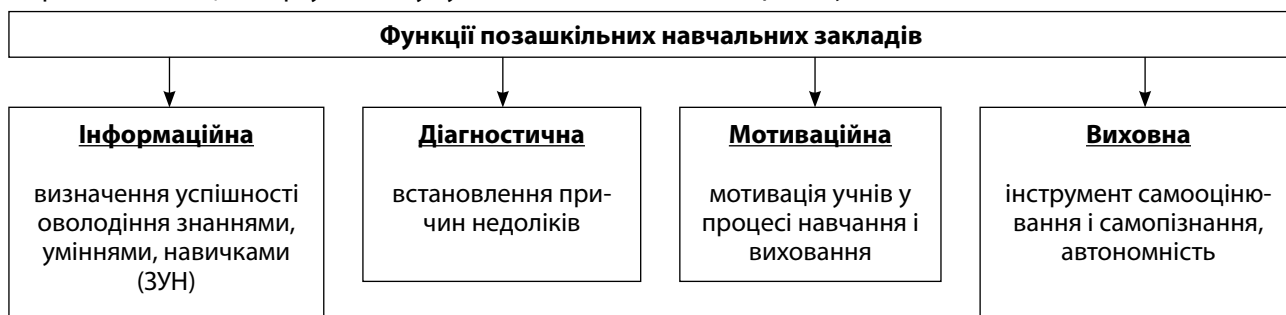

Рис. 1. Функції позашкільних навчальних закладів, спрямовані на виховання конкурентоспроможної учнівської молоді відповідно до вимог Болонського процесу

• створення ноосферного позашкільного простору на засадах свободи педагогічного слова та освітньої дії.

Виконання завдань Болонського процесу дає змогу позашкільній освіті покращити свою якість та привабливість на ринках освітніх послуг. Основна мета – це формування соціально компетентної, конкурентоспроможної особистості, яка володіє високим рівнем емоційного і практичного інтелекту (див. рис. 2). Її формування відбувається в системі позашкільної освіти шляхом забезпечення мобільності особистості, прийняття швидких і нестандартних рішень, добору відповідних кадрів, перерозподілу коштів, а також завдяки самокерованості (певній автономії, свободі в розробленні власних навчальних планів, їх реалізації, кадровій політиці), інтеграції академічної науки і позашкільної освіти. Саме випускники позашкільного навчального закладу вирізняються:

– високим рівнем компетентності у галузі природничих, фізико-математичних, економічних наук, який відповідає державним і світовим стандартам освіти;

– практичними навичками ведення фенологічних спостережень, організації та проведення експериментально-дослідницької роботи;

– практичним та емоційним інтелектом;

– стратегічним мисленням та особистісними якостями, необхідними для прийняття й успішної реалізації ефективних управлінських рішень в умовах ринкових відносин.

Важливою складовою Болонського процесу, пов'язаною з позашкільною освітою, є концепція

навчання впродовж життя з використанням особливих методів навчання, для яких визначальними є: форма руху пізнавальної діяльності, форма обміну науковою інформацією та спосіб управління пізнавальною діяльністю. Процес здобуття знань стає набагато пліднішим і ефективнішим, коли він не є спонтанним, а відбувається цілеспрямовано, має певну кінцеву мету, здійснюється відповідно до певної програми. Такий процес і називається навчанням впродовж життя, незалежно від того, здійснюється він формально, тобто у навчальному закладі, чи неформально, тобто самостійно, шляхом самоосвіти. Отже, навчання впродовж життя – це все цілеспрямоване навчання, що здійснюється на постійній основі для вдосконалення знань, умінь і компетенцій. Ще до початку Болонського процесу, у 1972 р., поняття «навчання впродовж життя» (Lifelong Learning – LLL) ввела в обіг Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Тоді ж було сформульовано п'ять складових цього поняття:

– потреби й права людей на навчання впродовж життя;

– формування комплексного підходу щодо формального і неформального компонентів навчання;

– адекватне фінансування для обох зазначених видів навчання;

– охоплення навчанням усіх людей, починаючи з наймолодших і закінчуючи найстаршими;

– пошук шляхів демократизації доступу до навчання.

Було визначено також п'ять основних особливостей стратегії навчання впродовж життя:

Рис. 2. Модель формування соціально компетентної особистості в позашкільному середовищі відповідно до вимог Болонського процесу

- визнання неформального і неофіційного (спонтанного) компонентів навчання;
- розвиток основних навичок у молоді й дорослого населення з метою формування справжнього прагнення до навчання;
- перспектива охоплення навчанням усього життя шляхом надання пріоритету в задоволенні потреб дітей дошкільного віку і дорослого населення;
- результативне й ефективне керівництво фондами з імовірною необхідністю залучення більшої кількості державних і приватних ресурсів, особливо на основі введення нових стимулів;
- питання керівництва і партнерства, яке визначає необхідність залучати і координувати діяльність різних інстанцій [3].

Концепцію навчання впродовж життя успішно реалізують позашкільні навчальні заклади різних типів. Організація післядипломної освіти та навчально-методичної роботи з педагогічними кадрами дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів у позашкільній здійснюється шляхом підвищення кваліфікації на курсах, проведення семінарів та семінарів-практикумів, науково-практичних конференцій, конкурсів.

З метою здійснення якісної освіти впродовж життя педагогів позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного профілю Національним еколого-натуралістичним центром розроблено і апробується пілотний проект – навчальний курс «Культура педагогічного менеджменту». Програма розрахована на 54 години, з них 21 година – теоретичний курс, решта – практичні заняття, тренінги, заняття в майстер-класах, самостійна робота над розробленням творчих проєктів. Освоєння програми передбачає підвищення ключових компетенцій у галузі культури педагогічного менеджменту, ознайомлення з методичними засобами творчої діяльності, сучасними педагогічними технологіями. У цілому реалізація проєкту уможливила визначення методологічного потенціалу для здійснення освіти впродовж життя педагогів позашкільних навчальних закладів, який містить акмеологічний підхід.

З метою підвищення кваліфікації у закладах позашкільної освіти успішно працюють *Школи молодого педагога*.

Варто наголосити, що концепція навчання впродовж життя зорієнтована на забезпечення конкурентоспроможності кожної людини на ринку праці. Однак вона сприяє й підвищенню культурного рівня людини, соціальному прогресу європейської спільноти.

Отже, оскільки у позашкільній розпочато рух до Болонського процесу, важливо, щоб на цьому шляху нас не спіткала небезпека. Головне, щоб наші перетворення не виявилися поверховими, косметичними і не зводилися лише до конференцій та обговорень. Вкрай важливо модернізувати сучасну позашкільну освіту на всіх рівнях. В умовах конкуренції знань в освітньому позашкільному просторі

на перше місце вийшла якість та її оцінювання. Знаннєвий простір позашкільного закладу залежить від виконання учасниками навчально-виховного процесу інформаційної функції, а це вказує на успішність оволодіння ЗУН. Позашкільний заклад, орієнтований на Болонський процес, насамперед має покласти в основу своєї діяльності компетентнісний підхід, спрямовувати зусилля на набуття знань, вирішення практичних завдань, розвиток інноваційного мислення, пошук інтелекту. Неперервна освіта, нові інформаційні технології, вміння співпрацювати, введення стандартів, впровадження незалежного оцінювання результатів навчання та роботи закладів, перехід на профільне навчання – усе це виховує дорослість, а отже, успішну людину. У діяльності Національного еколого-натуралістичного центру є місце міжнародним експериментам, наприклад, реалізується інноваційний підхід «занурення у лідерство» у вигляді навчання шляхом здобуття особистого досвіду, завдяки якому формуються сукупність знань і вміння їх використовувати. НЕНЦ створює три модулі:

- лідерство – побудова команди і пошук проєкту;
- глобалізація – підбір умов застосування знань, умінь;
- інтеграція – набуття досвіду особистої практики з отриманням кінцевого результату або продукції.

Модернізація вітчизняної освіти має бути спрямованою на те, щоб досягти бажаної мети – надати українській молоді можливість, співпрацюючи з Європою, розбудувати Україну і водночас робити гідний внесок у розвиток європейського континенту.

Література

1. *Вербицький В.В.* Методологічні основи розвитку практичного розуму школяра: метод. посіб. / В.В. Вербицький. – К.: СПМ «АВЕРС», 2007. – 124 с.
2. *Ларионова М.В.* Сотрудничество в сфере образования в Европе: нормативная основа, методы и инструменты кооперации / М.В. Ларионова. – М.: Университ. книга «Логос», 2006. – 336 с.
3. *Кривчик Г.Г.* Вища школа і Болонський процес: конспект лекцій / Г.Г. Кривчик. – Дніпропетровськ: ПДАБА, ДРІДУ НАДУ, 2008. – 34 с.

Анотації

Володимир ВЕРБИЦЬКИЙ **Модернізація позашкільної освіти України:** **орієнтир на Болонський процес**

У статті висвітлюється сутність Болонського процесу, описуються його основна мета та завдання. Розкрито місце позашкільних навчальних закладів у європейській освіті крізь призму Болонського процесу. Підкреслено актуальність проблем формування конкурентоспроможної особистості відповідно до вимог сьогодення, пошуку нового інтелекту та створення інноваційної освітньої системи.

Ключові слова: Болонський процес, компетентність, європейська система стандартів, глобалізація, конкурентоспроможність, стратегічне мислення.

Владимир ВЕРБИЦКИЙ

Модернизация внешкольного образования Украины: ориентиры на Болонский процесс

В статье освещается сущность Болонского процесса, описываются его основная цель и задачи. Раскрыто место внешкольных учебных заведений в европейском образовании сквозь призму Болонского процесса. Подчеркивается актуальность проблем формирования конкурентоспособной личности в соответствии с требованиями современности, поиска нового интеллекта и создания инновационной образовательной системы.

Ключевые слова: Болонский процесс, компетентность, европейская система стандартов, глобализация, конкурентоспособность, стратегическое мышление.

Volodymyr VERBYTSKYI

Modernization of out-of-school education of Ukraine: orientation to the Bologna process

The article highlights the essence of the Bologna process, describes its main goals and objectives. Revealed the place of out-of-school educational institutions in European education in the light of the Bologna process. The author stresses the urgency of the problems of forming a competitive person under the requirements of the present, search for a new intelligence and creation of innovative educational system.

Keywords: Bologna process, competence, European system of standards, globalization, competitiveness, strategic thinking.

ДО 90-РІЧЧЯ «РШ»

Шановна Анжеліно Володимирівно! Шановний колектив редакції!

Вітаємо вас з 90-річним ювілеєм! Журнал «Рідна школа» є визнаним періодичним виданням, розрахованим на широке коло фахівців, що мають відношення до освітнього простору нашої країни.

Ваш журнал, постійно удосконалюючись, активно сприяє розвитку мислення учнів та педагогів, емоційного та практичного інтелекту, вихованню освіченої, високоморальної особистості, формує мотивацію до інноваційної педагогічної творчості.

Багато років Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді співпрацює з журналом «Рідна школа». І наша співпраця щороку міцніє. На шпальтах вашого журналу постійно висвітлюється передовий досвід педагогів позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку щодо біологічного, екологічного навчання і виховання юних дослідників, розкриваються основні аспекти роботи з обдарованою молоддю, проблеми трудового виховання учнів та шляхи удосконалення системи професійної орієнтації старшокласників.

Сьогодні журнал порушує актуальні проблеми, пов'язані з вирішенням таких глобальних завдань, як виховання екологічної свідомості та культури підростаючого покоління, формування ключових компетентностей особистості, розроблення та впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес освітніх закладів у контексті освіти для сталого розвитку, необхідність розроблення і впровадження конкретних дій, спрямованих на покращення здоров'я підлітків та учнівської молоді, реалізація концепції навчання впродовж життя, методика застосування дистанційної форми навчання та багатьох інших.

Публікації журналу спрямовані на реалізацію практичних завдань, пов'язаних з удосконаленням навчально-виховного процесу в загальноосвітніх, позашкільних та вищих навчальних закладах. Ваш внесок у розвиток національної освіти і педагогічної науки заслуговує найвищої оцінки.

Ми впевнені, що робота вашого колективу і надалі сприятиме реалізації перспективних освітніх проектів. У ці ювілейні дні прийміть щирі вітання з 90-річчям вашого журналу і побажання успішної діяльності, творчого натхнення, благополуччя, процвітання та нових успіхів на освітянській ниві!

Володимир Вербицький, доктор педагогічних наук, директор Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді МОНмолодьспорту України

Щиро вітаю улюблений науково-педагогічний часопис «Рідна школа» з ювілейною датою – 90-ю річницею від дня заснування!

Поважний вік журналу, його творчий шлях – це відображення великих суспільних трансформацій, змін у системі народної освіти. Він завжди допомагав педагогам долати труднощі, вирішувати суперечності, виявляти позитивні тенденції в практиці, обґрунтовувати корінні питання науки про виховання. Пишаємося, що з 1922 року – виходу його першого числа – молодий часопис став найбільш популярним педагогічним виданням в Україні.

На всіх етапах розвитку журналу у результаті плідної співпраці педагогічної спільноти ідея виховання стала базою в його теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях, що сприяло формуванню гуманістичної спрямованості виховання молодого покоління.

І сьогодні видання оперативнo й креативно висвітлює питання особистісно орієнтованого виховання, особистісно-соціального формування молоді, суб'єкт-суб'єктних відносин дорослих і дітей, компетентнісного підходу, духовно-морального зростання людини, системи цінностей особистості, інформаційно-комунікаційних технологій, реалізації державних стандартів, упровадження досягнень педагогічної науки в практику тощо в контексті виконання вимог Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки. Журнал започаткував багато цікавих освітянських справ.

Від усієї душі засвідчую глибоку повагу й визнання головному редакторові, співробітникам часопису і всім членам редакційної ради. Зичу журналу щасливого довголіття, тепла від сонця й читачів, вдячності від усієї педагогічної спільноти України! Хай буйно квітне і рясно родить наше спільне освітянське дерево життя!

З глибокою шаную, А.М. Бойко, чл.-кор. НАПН України, докт. пед. наук, проф., завкафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка